

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

در مکتب اهل بیت

جمع بین دو نماز

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

جمع بین دو نماز

نویسنده:

مجمع جهانی اهل بیت علیهم السلام

ناشر چاپی:

مجمع جهانی اهل بیت (علیهم السلام)

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۶	جمع بین دو نماز
۶	مشخصات کتاب
۶	اشاره
۱۴	سخن مجمع
۱۸	مقدمه
۲۸	برای ادلة شرعی جمع بین دو نماز و نظر اهل بیت(علیهم السلام)
۲۸	الف: اوقات نماز
۳۲	ب: حکم جمع وعلل مجوز آن از نظر مذاهب اهل سنت
۳۷	ج: تأکید صحاح بر مطلق جواز جمع
۴۰	د: نظر شارحان صحیح مسلم و بخاری
۴۴	هـ: شواهد جواز جمع
۴۶	و: مخالفت مشهور با تصریهای صحاح
۵۱	ز: جمع بین دو نماز از دیدگاه اهل بیت(علیهم السلام)
۵۵	چکیده بحث
۵۷	درباره مرکز

جمع بین دو نماز

مشخصات کتاب

عنوان و نام پدیدآور: جمع بین دو نماز [کتاب] / گروه پژوهش و پاسخ به شبهات ، عبدالرحیم موسوی ؛ مترجم : حسین علی عربی ؛ تهیه کننده: اداره ترجمه معاونت فرهنگی؛ ویراستاری: امرا... نصیری

مشخصات نشر: قم: مجمع جهانی اهل بیت علیه السلام، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۵۱ص. ۲۱×۱۴/۵ س م.

فروست: در مکتب اهل بیت علیه السلام؛ ۳۴

وضعیت فهرست نویسی: در انتظار فهرستنویسی (اطلاعات ثبت)

یادداشت: چاپ اول: ۱۳۹۳.

شماره کتابشناسی ملی: ۳۸۲۸۴۷۴

ص: ۱

اشاره

بسم الله الرحمن الرحيم

ص: ٣

جمع بین دو نماز

گروه پژوهش و پاسخ به شبهات ، عبدالرحیم موسوی

مترجم : حسین علی عربی

ص: ۵

«کار اساسی شما [مجمع جهانی اهل بیت (علیهم السلام)]... معرفی مکتب اهل بیت (علیهم السلام) است به دنیای اسلام. بلکه به سراسر عالم، چون امروز همه دنیا تشنه معنویت اند و این معنویت در اسلام هست و در اسلامی که در مکتب اهل بیت (علیهم السلام) معرفی می کند به نحو جامع و کاملی وجود دارد».

(از بیانات مقام معظم رهبری «مد ظله العالی»، ۱۳۸۶/۵/۲۸)

مکتب اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم السلام) که تبلور اسلام ناب محمدی (علیهما السلام) و متکی بر منبع وحیانی است، معارف ژرف و عمیقی دارد که از اتقان، استحکام و برهان برخوردار می باشد و مطابق با فطرت سلیم انسان هاست؛ بر همین اساس است که حضرت امام رضا (علیه السلام) فرمودند:

«فإنَّ الناس لو علموا محاسن كلامنا لا تبعوننا» [شیخ صدوق (رحمه الله)، عیون اخبار الرضا (علیه السلام)، ج ۲: ۲۷۵]. این مکتب غنی و نورانی در پرتو عنایات الهی و هدایت ائمه ی اطهار (علیه السلام) و نیز مجاهدت هزاران جهادگر عرصه های علم و فرهنگ در طول قرون گذشته و حال، بسط و گسترش یافته است.

پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی به رهبری حضرت امام خمینی (قدس سره) و تأسیس نظام اسلامی با تکیه بر قوانین اسلامی و با محوریت ولایت فقیه، افق های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جدیدی را برای انسان های آزاده به ویژه مسلمانان و پیروان و محبان اهل بیت (علیهم السلام)

گشود و توجه بسیاری از نخبگان و مستضعفان جهان را به خود معطوف کرد.

مجمع جهانی اهل بیت (علیهم السلام)، مولود این دگرگونی مبارک است که به ابتکار مقام معظم رهبری حضرت آیت الله العظمی خامنه ای (مد ظله العالی) در سال ۱۳۶۹ شمسی / ۱۹۹۰ میلادی تأسیس شد و تاکنون خدمات شایانی را در تبلیغ معارف قرآن و اهل بیت (علیهم السلام) و حمایت از پیروان اهل بیت (علیهم السلام) در سراسر جهان انجام داده است.

معاونت امور فرهنگی مجمع جهانی اهل بیت (علیهم السلام) در راستای رسالت خود جهت ارتقای شناخت و آگاهی پیروان اهل بیت (علیهم السلام) در موضوعات، سطوح، مخاطبان و عرصه های مختلف، در حوزه های تولید کتاب و مجلات به زبان های متعدد و سائر محصولات فرهنگی به فعالیت پرداخته است .

این اثر با هدف معرفی معارف اهل بیت (علیهم السلام) و پاسخ به شبهات مخالفین به ویژه وهابیان و سلفی ها تهیه شده و حاصل تلاش علمی و پژوهشی گروهی از پژوهشگران و نویسندگان فرهیخته و صاحب نظر و ارجمند می باشد.

در اینجا بر خود لازم می دانم از دبیر کل محترم مجمع، حضرات اعضای محترم شورای کتاب، مدیران محترم اداره کل پژوهش و ترجمه، رئیس محترم گروه مطالعات بنیادی، دبیر محترم شورای

کتاب و گروه مطالعات بنیادی، مترجمین عزیز و همکاران اداره ی ترجمه تقدیر و تشکر نمایم. همچنین از برادرانی که در ویرایش، تایپ، مقابله، تصحیح، آماده سازی، نشر و چاپ این کتاب تلاش کردند، تشکر می کنم و توفیق همگان را از خداوند متعال مسئلت دارم.

معاونت امور فرهنگی مجمع در راستای تعمیق و پویایی آثار منتشره در حوزه ی معارف اهل بیت (علیهم السلام) در سراسر جهان، از دیدگاه ها و پیشنهادهای اساتید، فرهیخته گان، صاحب نظران و پژوهش گران ارجمند استقبال می کند تا زمینه های بسط و گسترش هرچه بیشتر معارف اهل بیت (علیهم السلام) فراهم گردد.

به امید تعجیل در ظهور و فرج منجی عالم بشریت حضرت مهدی (عج).

نجف لک زایی

معاون امور فرهنگی

ص: ۱۱

وحدت، همبستگی، اتحاد و انسجام، از اصول عقلانی و برخاسته از اعماق سرشت انسانی است؛ هم چنان که یک اصل ثابت، مسلم و همیشگی دین مقدس اسلام نیز بوده و هست و تحقق آرمان های آفرینش و نیل به اهداف عالی آن در این راستا قابل دسترسی است و قطعاً هیچ قوم و آحاد جامعه ای، در جنگ و فتنه، نزاع و تفرقه، به خیر و سعادت و کمال انسانی، نخواهد رسید.

امام امیر المؤمنین علی بن ابی طالب (علیه السلام) می فرماید:

إِنَّ اللَّهَ سَبْحَانَهُ لَمْ يُعْطِ أَحَدًا بَفُرْقِهِ خَيْرًا مِّمَّنْ مَضَى وَلَا مِمَّنْ بَقِيَ. (۱)

«خداوند سبحان، نه به گذشتگان و نه به آیندگان، با تفرقه و جدایی خیری را عطا نکرده و نمی کند».

در سایه وحدت و یک دلی است که جامعه به آرمان ها و پله های ترقی، گام نهاده و زیباترین استحکامات را بر سرتاسر جامعه حاکم می کند و محبت و صمیمیت و صلح و صفا را می گستراند.

از این رو، می بینیم قرآن کریم با لحن محکم و با هدف هدایت، چنین می فرماید:

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرِهِ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ. (۲)

ص: ۱۳

۱- (۱) - نهج البلاغه: خطبه ۱۷۶.

۲- (۲) - آل عمران: ۱۰۳.

«همه با هم، به حبل الله چنگ زنید و پراکنده نشوید و یاد بیاورید آن زمانی را که با هم دشمنی می کردید. پس خداوند دل های شما را به هم نزدیک کرد و الفت و برادری بر شما حاکم نمود و (نیز) یاد بیاورید آن زمانی را که شما، در لبه پرتگاه آتش قرار داشتید، پس خداوند شما را از آن نجات داد و خداوند این چنین آیات خود را تبیین می کند، شاید به هدایت دست یابید».

و نیز پیامبر اکرم؛ حضرت محمد بن عبدالله (علیهما السلام) می فرماید:

«المؤمن للمؤمن كالبنيان يشد بعضه بعضاً». (۱)

«نسبت فرد با ایمان با مؤمن دیگر، همانند اجزای یک ساختمانند که هر جزئی از ساختمان، جزء دیگر را نگه داشته و محکم می نماید».

و نیز حضرت امام جعفر صادق (علیه السلام) می فرماید:

«المؤمن أخو المؤمن، كالجسد الواحد، إن اشتكى شيئاً منه وجد ألم ذلك في سائر جسده». (۲)

«مؤمن برادر مؤمن است، مانند آنکه یک جسد می باشند؛ اگر عضوی از آن به درد آید، درد و رنج آن به دیگر اعضا خواهد رسید».

بنابر این تفرقه، کینه توزی، نزاع و خون ریزی، هرگز مشروعیت و مصونیت نداشته و از کبائر و زشتی هاست که وجدان و عقل سلیم، آن را بی اساس و بی فرهنگی معرفی کرده و در دین اسلام هم شدیداً مورد نکوهش و توبیخ قرار گرفته و مرتکب آن را به عذاب الهی، وعده داده است.

جهالت جاهلان و دسیسه دسیسه گران و فتنه انگیزان، در طول تاریخ مسلمین، کوشیده است که وحدت صفوف و یک پارچگی مسلمین، به جنگ و

ص: ۱۴

۱- (۱) - اصول کافی ۱۶۶/۲؛ نهج الفصاحه: ۷۷۹؛ کنز العمال: ۱۴۱/۱.

۲- (۲) - بحار الأنوار: ۱۴۸/۶۱.

خون ریزی تبدیل شده و کینه و بغض و بد بینی و اِتهام به خروج از دین و ورود در شرک را گسترش دهد. بنابراین بر مسؤلان و رهبران امت و بر آحاد جامعه اسلامی، فرض و حتم است که اجازه ندهند چنین فضائی بر جامعه اسلامی حاکم گردد و در نتیجه ذخائر و ثروت های امت اسلام، توسط مستکبران روزگار و کافران خوش رنگ و نگار و صاحبان تراست ها و کارتل ها به راحتی و سهولت، غارت شود.

ما پیروان اهل بیت (علیهم السلام)، بر خود لازم می دانیم جهت وحدت بیشتر مسلمین و زدودن موانع این اتفاق و انسجام، نسبت های ناروائی که در طول تاریخ، به ویژه در این سال های اخیر، به مکتب اهل بیت (علیهم السلام) و به صورت ناجوانمردانه نسبت داده شده، از خود دور کنیم و با تمام وجود، از این تهمت ها و نسبت ها توسط تکفیری ها و جریاناتی که آلت دست انگلیسی ها، صهونیست ها، و غارتگران امریکا و ... هستند، اعلان انزجار و تبری بجویم.

از باب نمونه:

۱ - ما که کتاب آسمانی مصون از تحریف، یعنی قرآن کریم را تنها کتاب همه مسلمین و بدون آن که کم و زیاد شده باشد و عیناً، همان قرآن کریم حضرت خاتم الانبیاء محمد مصطفی (علیهما السلام) و ثقل اکبر و سرتاسر آن را داعی توحید و یکتاپرستی می دانیم؟

- ما که بزرگ ترین موفقیت پیامبر اکرم (علیهما السلام) را نفی بتها (اصنام) و نفی عبادت لات و عزری و اعلان و تحقق کلمه توحید «لا اله الا الله» می دانیم؟

- ما که خطبه های غزای توحیدی مولی الموحدين امیر المؤمنین (علیه السلام) را - شبانه روز - در مراکز آموزشی و پژوهشی، دانشگاه ها و حوزه ها و محافل علمی و تربیتی مان به تلاوت و تدریس و استضاءه می نشینیم؟

ص: ۱۵

- ما که در مساجد و مراکز عبادتی مان ، متون سراسر توحید اهل بیت پیامبر(علیهما السلام) را همانند دعای کمیل از امام علی(علیه السلام)، دعای عرفه از امام حسین(علیه السلام) و دعای ابو حمزه ثمالی از امام سجاد(علیه السلام) و ده ها دعای توحیدی دیگر تلاوت می شود و طنین انداز است:

«... متی غَبَّتْ حَتَّى تَحْتَاجَ إِلَى دَلِيلٍ يَدُلُّ عَلَيْكَ... عَمِيْتُ عَيْنٌ لَا تَرَكَ... مَاذَا وَجَدَ مَنْ فَقَدَكَ وَمَا الْمَدَى فَقَدَ مَنْ وَجَدَكَ...».

(۱)

- ما که هزاران اثر معرفتی و توحیدی همچون کتاب توحید شیخ اقدم «صدوق» را داریم، ما که ...

با همه این اوصاف، به صورت جاهلانه و مزورانه و مزدورانه به هدف بدبین کردن سایر مسلمین ناجوانمردانه به شرک متهم شده و می شویم!!! (فما لهم کیف یحکمون)!!؟!!

۲- اعتقاد به امام مهدی(علیه السلام) و مهدویت، ریشه قرآنی دارد و مذاهب و فرق اسلامی - روی هم رفته - به آن اعتراف دارند تا جائی که انکار آن را موجب قتل منکر آن دانسته اند. (۲)

و نیز جایگاه رفیعی از سنت و معرفت اسلامی را برای آن حضرت ذکر کرده اند و قاطبه علمای اهل بیت(علیهم السلام) و بسیاری از علمای مذاهب اسلامی، روایات و احادیث و اخباری که در شأن و ولادت آن حضرت است، مورد تصریح و تصحیح و اعتراف قرار داده اند؛ مانند صاحب سنن ترمذی، قرطبی مالکی، ابوجعفر عقیلی، سیوطی، ابن حجر عسقلانی، حاکم نیشابوری، بیهقی، ابن اثیر، بغوی، ابن قیم، ذهبی، تفتازانی، ابن کثیر دمشقی، جزری شافعی، عبدالوهاب شعرانی، متقی هندی، عبدالباقی زرقانی، سفارینی حنبلی، محمد امین

ص: ۱۶

۱- (۱) - بحار الأنوار: ۲۲۶ / ۹۵ (بخشی از دعای عرفه).

۲- (۲) - همانند ابن حجر هیتمی شافعی، شیخ صبای حنفی، خطابی مالکی، یحیی حنبلی و...

سویدی، شوکانی، مؤمن شبلنجی، قنوجی بخاری، کتانی مالکی، خضر مصری، غماری شافعی، ناصر الدین البانی، ابوالعلی مودودی، کمال الدین ابن طلحه شافعی، یاقوت حموی، ابو نعیم اصفهانی، ابن جوزی حنبلی، گنجی شافعی، جوینی شافعی، ابن علی شافعی همدانی، حمد الله مستوفی، ابن شحنة حلبی حنفی، خواجه پارسا حنفی، ابن صبّاغ مالکی، سراج رفاعی، ابن طولون دمشقی، ابو عیّاس قرمانی حنفی، ابن عامر شیراوی، ساباط قاضی حنفی، قندوزی حنفی، حمزاوی شافعی مصری، زرکلی سلفی، یونس سامرای، احمد طوسی بلاذری، ابن شاکر بدری شافعی، عبدالکریم یمانی، صبان شافعی، ابن عماد دمشقی حنبلی و غیر اینان... .

حال نگاه بیندازید و ببینید:

امام مهدی(علیه السلام) و مهدویّت - که در کتاب و سنّت، محکم ترین ریشه و اساس و برهان و این همه معترف به تواتر و صحت و ولادت و حیات از جمیع فرق اسلامی دارد- چگونه با زشت ترین تعبیرها مورد استهزاء و تمسخر و افتراء و نسبت های ناروا قرار گرفته است؟!.

از این عصاره انبیاء و خلف اوصیا، گاهی به «امام مزعوم» و گاهی به «معدوم» و ... تعبیر می شود!! و گاهی می نویسند که شیعیان کنار سرداب حله یا سرداب بغداد، یا سرداب سامرا (1) و یا ... مرکبی را آماده می کنند تا آن که او وقتی که از آن سرداب خارج شد، سوار آن مرکب شود!. اینان هنگام نماز هم، هم چنان در کنار مرکب باقی می مانند، زیرا ممکن است که در همان وقت از سرداب خارج شود و کسی کنار مرکب نباشد تا او را سوار کنند!!.

ص: ۱۷

وارونه نشان دادن حقایق، تحریف و سیاه‌نمایی در زمینه اعتقادات و معارف حقه اهل بیت (علیهم السلام) توسط دشمنان و بقاء بر میت‌های آکله‌الاکباد و آنان که گوینده «لا اله الا الله و محمد رسول الله» و معتقدان معاد و محشر و اهل قبله و قرآن را همانند گوسفند سر می‌برند و جهت جلب رضایت سردمداران کفر و غاصبان قدس، همه‌گونه خوش‌خدمتی دارند و در تمام دوران ننگین رژیم جعلی و سفاک صهیونیستی، در حمایت از مظلومین فلسطین، و مقدسات مسلمین حتی یک فشنگ و یا تیری رها نکرده‌اند، اما هر روز شاهد آنیم که دسته‌دسته اهل قبله و توحید و بعثت و معاد را با کمال شقاوت و بی‌رحمی، قطعه‌قطعه و به آتش می‌کشند و فتنه و تفرقه را بین امت اسلام می‌گسترانند.

لازم به تذکر است: این دو مورد به عنوان نمونه بود و گرنه مسلمانان هر روزه شاهد نشر و بسط صدها مورد دیگر با هزاران سایت و کتاب و مقالات و نرم‌افزار، توسط این مجموعه فاقد عاطفه و رحم و متحجر و تکفیری با هدف شوم تفرقه‌افکنی و جنگ و جدال در امت اسلامی می‌باشند، فالی الله المشتکی.

در هر صورت، ما به عنوان این که به حفظ وحدت مسلمین و قطع ید اجانب از بلاد اسلامی و زدودن اتهامات و افتراءات از مکتب اسلام و معارف اهل بیت (علیهم السلام) مکلفیم، بر خود واجب می‌دانیم جهت زایل کردن بدبینی از ذهنیتی که اینان در بین عموم مسلمین با دروغ، نفاق، افتراء و بهتان ساخته‌اند، اقدام نماییم و انزجار و بی‌زاری خود را از این تفرقه‌افکنان و جنگ‌افروزان وابسته به استکبار و کفر جهانی، اعلان نماییم.

مجموعه «فی رحاب اهل البیت (علیهم السلام)» (۱) حدود چهارده سال پیش، جهت زدودن این ذهبت و زدودن برخی از موانع وحدت، در معاونت امور فرهنگی مجمع جهانی اهل بیت علیهم السلام و با کمک، مساعدت و همکاری گروهی از فضلا و محققین (۲)، طراحي و سپس مورد تنظيم و تدوين قرار گرفت.

بحمدالله به سرعت و به طور گسترده و چشمگیر، مورد استقبال محافل علمی و پژوهشی و علاقه مندان و دوستان وحدت مسلمین، قرار گرفت.

شخصیت های علمی و دست اندرکاران نشر و قلم و گروه های محاوره و مناظره، در همان زمان تدوین و نشر، پیشنهاد ترجمه ی این مجموعه را به زبان های زنده دنیا دادند که بحمدالله ترجمه فارسی آن توسط اداره ترجمه

ص: ۱۹

۱- (۱) - این مجموعه بیش از چهل جلد است که هر یک از آنها به یک موضوع و یک شبهه اختصاص دارد و به زبان عربی و با سبک مقارنه و ارائه دلائل تنظیم یافته است.

۲- (۲) - جهت تقدیر از زحمات عزیزانی که در این مجموعه به نوعی تلاش داشته و نقشی که در تحقق این کار علمی و فرهنگی داشته اند. متذکر می شویم: ۱- ابوالفضل اسلامی (علی)؛ مسؤول گروه و مشرف علمی پروژه. ۲- سید منذر حکیم؛ پیگیر امور مجموعه. ۳- ۵- سید عبدالرحیم موسوی (رحمه الله)، شیخ عبدالکریم بهبهانی و صباح بیاتی؛ تهیه کنندگان بعضی از متون مجموعه. ۶- ۹- شیخ عبدالأمیر سلطانی، شیخ محمد هاشم عاملی، شیخ محمد امینی و شیخ علی بهرامی؛ تصدی مسائل استخراج و مقابله. ۱۰- ۱۳- سید محمدرضا آل ایوب، عباس جعفری، حسین صالحی و عزیز عقابی؛ در مسائل تصحیح و تطبیق و روند امور. ضمن آن که از نظرات ارزشمند آقایان: شیخ جعفر الهادی (خوشنویس)، شیخ محمد هادی یوسفی غروی، استاد صائب عبدالحمید و غیر اینان در برخی از این متون استفاده کرده ایم. جزاهم الله خیر الجزاء. (ناشر)

معاونت امور فرهنگی، آماده گردید و اینک مورد بررسی مجدد و ویراستاری قرار گرفت و تقدیم علاقه مندان می شود.
امید است که این تلاش و جهاد فرهنگی، مورد قبول پروردگار متعال و عنایت حضرت بقیه الله الأعظم (عج) قرار گرفته باشد.

گروه مطالعات بنیادی

ابوالفضل اسلامی (علی)

۱۳۹۲/۸/۲۸

ص: ۲۰

همه مذاهب اسلامی، اتفاق نظر دارند که «جمع بین نمازهای ظهر و عصر و مغرب و عشا» جایز است، ولی در بیان تفصیلی اسباب و شروطی که باعث می شوند نمازها را با هم خوانند، اختلاف دارند. بعضی گفته اند در عرفه و مزدلفه جایز است و برخی دیگر شرط «سفر» را اضافه نموده اند.

متأسفانه عدّه ای، پیروان مکتب اهل بیت (علیهم السلام) را به مخالفت با دین، متهم کرده اند به این بهانه که جمع بین دو نماز را بدون عذر، جایز دانسته اند، در حالی که دلایل شرعی دو مذهب، حکم به جواز جمع می دهند؛ از این جهت ما ادله شرعی مسأله را بررسی خواهیم کرد تا مقدار هماهنگی آن را با اصل دین مشخص کنیم، سپس نظر اهل بیت (علیهم السلام) را بررسی خواهیم کرد.

الف: اوقات نماز

مسأله «وقت نماز» مورد بحث فقها قرار گرفته است. آنان در این که آیا «وقت»، شرط صحت نماز است، یا شرط وجوب، اختلاف دارند. مذهب حنفی، قایل است که داخل شدن وقت، شرط ادا می باشد؛ چون معتقدند که «وقت»، یکی از شرط های وجوب، یا صحت نماز نیست؛ به این ترتیب، نماز خواندن صحیح نیست، مگر این که وقت آن داخل شده باشد.

حنفی ها از این جهت با دیگر مذاهب اتفاق نظر دارند که نماز وقتی واجب است که وقت بجا آوردن آن داخل شود و هنگامی که وقت داخل شد، شارع خطاب موسع در بجا آوردن نماز می کند؛ به این معنا اگر مکلف، نماز را در اول وقت بخواند، نمازش صحیح است و اگر در اول وقت نخواند، گناهی مرتکب نمی شود.

پس در صورتی که تمام نماز را در وقتش بخواند، در واقع آن را طبق آنچه شارع از او خواسته، خوانده است و چیزی بر عهده اش نیست، مانند این که نماز را در اول، یا وسط وقت بجا آورده باشد ولی در صورتی که بعد از خارج شدن وقت بخواند، نماز را صحیح

خواننده امّا به خاطر تأخیر در به جای آوردن آن، گناه کرده است؛ (۱) بنا بر این، نماز صحیح نیست، مگر بعد از فرا رسیدن وقت آن. و در این که «وقت» را شرط ادا، یا صحت و یا وجوب قرار دهیم، تفاوتی ندارد.

ممکن است سؤال شود: مذاهب اسلامی چه اوقاتی برای نماز تعیین کرده اند و راه شناخت آنها چیست؟

وقت نماز به وسیله زوال خورشید و سایه ای که بعد از زوال پدید می آید، شناخته می شود و به وسیله آن، وقت فریضه ظهر و عصر دانسته می شود.

وقت نماز مغرب، با غروب خورشید مشخص می شود و با ناپدید شدن سرخی شفق و یا به عقیده بعضی، پس از ناپدید شدن سفیدی شفق، وقت نماز عشا فرا می رسد و با سفیدی افق، وقت فریضه صبح داخل می شود. (۲)

در مذهب اهل بیت (علیهم السلام) وقت نمازهای پنجگانه به استناد روایت امام صادق (علیه السلام) است که فرمود:

«جبرئیل بر پیامبر نازل شد و اوقات نماز را به آن حضرت چنین آموخت: نماز صبح را همزمان با روشن شدن فجر بخوان. اگر خورشید زوال پیدا کرد، نماز ظهر را بخوان و بعد از آن، با کمی

ص: ۲۴

۱- (۱) - الفقه علی المذاهب الأربعة و مذهب اهل البيت (عليهم السلام): ۱/۱۸۰، کتاب الصلاة باب مواقيت الصلاة المفروضة.

۲- (۲) - الفقه علی المذاهب الأربعة: ۱/۱۸۳، کتاب الصلاة، باب ما تعرف به اوقات الصلاة.

درنگ، نماز عصر را به جای آور. با ناپدید شدن قرص خورشید، نماز مغرب را بخوان و عشا را بعد از ناپدید شدن شفق بخوان.

جبرئیل فردای آن روز، دو باره آمد و چنین گفت: نماز صبح را هنگام روشن شدن سفیدی فجر بخوان و نماز ظهر را در وقت نماز عصری که دیروز به جای آورده بودی، بخوان و نماز عصر را با کمی تأخیر پشت سر آن بخوان و نماز مغرب را قبل از زایل شدن شفق بجای آور و بعد از سپری شدن یک سوّم شب، نماز عشا را بخوان، آنگاه گفت: بین دو زمان یاد شده وقت برای خواندن نماز خواهد بود». (۱).

بنابر این، زمان خواندن نماز های پنجگانه در سه وقت است؛ یکی: مشترک بین فریضة ظهر و عصر، دیگری: مشترک بین مغرب و عشا و وقت سوّم: ویژه نماز صبح می باشد.

خداوند می فرماید:

أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا . (۲)

فخر رازی بعد از به پایان رساندن معنای «دلوک» و «غسق» در آیه کریمه می نویسد:

ص: ۲۵

۱- (۱) - وسائل الشیعه: ۱۱۶/۳، کتاب الصلاة، باب اوقات الصلاة، ح ۴۷۹۵ - ۱.

۲- (۲) - اسراء: ۷۸.

«اگر غسق را به ظاهر شدن تاریکی تفسیر کنیم، معنای آن اول مغرب است. با چنین برداشتی از آیه، اوقات نماز به سه وقت تقسیم می شود؛ وقتی برای زوال، وقتی برای اول غروب و هنگامه فجر. زوال، وقت مشترک میان نماز ظهر و عصر است و اول غروب، زمان مشترک نماز مغرب و عشاء است، پس مطلقاً جایز است که بین فریضة ظهر و عصر و میان نماز مغرب و عشاء جمع نمود.»

او می گوید:

«ولی دلیل داریم که جمع بین نمازها بدون عذر جایز نیست؛ بنابراین، لازم است هنگام سفر، یا بارش باران و مانند اینها جمع را جایز بدانیم.» (۱)

علامه حلی می گوید:

برای هر یک از نمازهای ظهر و عصر، دو وقت است؛ یکی: مختص و دیگری: مشترک. وقت مخصوص نماز ظهر از زوال خورشید شروع می شود تا مدتی که برای خواندن آن می گذرد و وقت مخصوص نماز عصر، به اندازه خواندن آن در آخر وقت است و بین این دو وقت، زمان مشترک میان ظهر و عصر است. وقت مخصوص نماز مغرب، به اندازه بجا آوردن آن پس از غروب آفتاب است و وقت مختص به نماز

ص: ۲۶

عشا به اندازه خواندن آن تا نیمه شب می باشد و وقت مشترک، زمان بین این دو می باشد؛ بنابر این، در نظر ما جایی برای معنای جمع نیست و اما نزد کسانی که می گویند: برای هر کدام از نمازهای ظهر و عصر و مغرب و عشا وقت خاصی است، این معنا تحقق می یابد». (۱).

ب: حکم جمع و علل مجوز آن از نظر مذاهب اهل سنت

بعد از این که به تفصیل، وقت مخصوص و مشترک هر یک از نمازهای پنجگانه را دانستیم، اکنون این سؤال مطرح است که حکم شرعی دو نماز چیست؟

همه مذاهب اسلامی، اتفاق نظر دارند که می توان نمازهای ظهر و عصر را در عرفه و مغرب و عشا را در مزدلفه با هم خواند.

مذاهب: مالکی، شافعی و حنبلی به استثنای حنفی ها معتقدند با وجود عذری مانند: بارش باران، گل ولای و یا بیماری، ترس و... جایز است دو نماز را باهم خواند، ولی فقهای مذاهب سه گانه یاد شده در جواز جمع نماز در سفر، اختلاف نظر دارند.

شافعی ها معتقدند علل جمع بین نمازها عبارتند از: سفر، بیماری، باران و گل در شبهای تاریک آخر ماه و زمانی که حاجی در عرفه

ص: ۲۷

۱- (۱) - تذکره الفقهاء، علامه حلی: ۳۶۵/۲، کتاب الصلاه، اوقات الصلاه، البحث السادس فی الجمع.

یا مزدلفه حضور داشته باشد. و مقصود از «سفر»، مطلق سفر است و فرقی ندارد بین این که به حد قصر برسد، یا نرسد، به شرطی که سفر معصیت، یا مکروهی نباشد، پس با دو شرط، جایز است کسی که سفر مباحی کرده نماز ظهر و عصر را باهم در اولین وقت مشترک بجا آورد:

اول: در جایی که برای استراحت توقّف می کند، خورشید زوال نماید.

دوم: قبل از رسیدن وقت نماز عصر، نیت رفتن کند و پس از غروب خورشید، نیت توقّف نماید.

بنابر این، اگر قبل از زردی خورشید، نیت توقّف نماید، بایستی نماز ظهر را پیش از حرکت بخواند و واجب است نماز عصر را تا هنگام توقّف مجدد، به تأخیر اندازد؛ زیرا در وقت اختیاری عصر، توقّف خواهد کرد، پس انگیزه ای برای زودتر خواندن آن نیست.

مذهب شافعی معتقد است برای مسافری که نماز را شکسته می خواند، جایز است نمازهای یاد شده را در وقت مشترک به جای آورد، همچنین به سبب بارش باران، جایز است بین دو نماز را جمع کند. ایشان برای جمع دو نماز در وقت مشترک، شرط های دیگری قرار داده اند.

مذهب حنبلی درباره جمع نمازهای ظهر و عصر، یا مغرب و عشا گفته اند:

«تقدیم، یا تأخیر آنها در وقت مشترک، مباح است، هر چند ترک آن بهتر است و خواندن نمازهای ظهر و عصر در اول وقت روز عرفه و تأخیر مغرب و عشا تا آخر وقت مزدلفه سنت و مستحب است.

شرط مباح بودن جمع نمازها این است که نماز مسافر شکسته باشد و یا جمع خواندن نمازها برای بیمار، مشقت آور باشد، یا زن مستحاضه یا شیر دهی باشد که برای چنین زنی جایز است دو نمازش را با هم بخواند تا مجبور نشود برای هر نماز وضو بگیرد و مانند مستحاضه است، کسی که عذری دارد، مثل فردی که نتواند جلو ادرار خود را بگیرد.

همچنین برای افرادی که نتوانند برای هر نماز، وضو، یا تیمم کنند، یا کسانی که از شناخت وقت نماز عاجز باشند، مانند کور و کسی که در زیر زمین سکونت دارد، جمع بین دو نماز مباح است و همچنین برای افرادی که بر مال، جان و آبروی خود بترسند و یا بترسد که به واسطه ترک جمع دو نماز، زیانی به زندگی او برسد و کارکنانی که ترک محل کار بر ایشان امکان نداشته باشد، جمع بین دو نماز برای آنان مباح است.

در همه این موارد، جمع خواندن نمازهای ظهر و عصر، یا مغرب و عشا مباح است و تفاوتی ندارد که در اول وقت، یا آخر وقت خوانده شوند.

و به واسطه سببهای ذیل، فقط جمع خواندن نمازهای مغرب و عشا مباح است:

سرما، یخبندان، برف و گل ولای، بادهای شدید و سوزناک و بارانی که لباسها را خیس کند و مشقت آور باشد و در چنین مواردی فرقی ندارد که نماز را در منزل، یا در مسجد به جای آورد و بهتر است نوعی از جمع (تقدیم یا تأخیر) را که برایش راحت تر است، انتخاب کند و در صورتی که هر دو برایش یکسان باشد، جمع با تأخیر بهتر است. و شرط صحت با هم خواندن دو نماز این است که ترتیب بین آنها را رعایت کند». (۱)

حنفی ها می گویند:

«جمع دو نماز، با هیچ عذری جایز نیست، مگر در دو صورت:

اول: جمع اول وقت که با شرط های ذیل جایز است:

۱ - روز عرفه باشد. ۲ - برای حج، مُحْرَم شده باشد. ۳ - نماز را به امامت ولی امر مسلمین بخواند. ۴ - بایستی نماز ظهر را صحیح خوانده باشد، پس اگر مشخص شود باطل بوده واجب است دوباره آن را بخواند، در این صورت جایز نیست نماز عصرش را با آن جمع نماید بلکه باید نماز عصر را در وقت خود بخواند.

ص: ۳۰

۱- (۱) - الفقه علی المذاهب الاربعه: ۴۸۷/۱، کتاب الصلاه، مباحث الجمع بین الصلاتین.

دوم: جمع بین نماز مغرب و عشا و خواندن آنها در وقت عشا با دو شرط جایز است:

۱ - در مزدلفه باشد. ۲ - برای حجّ، مُحْرَم شده باشد». (۱)

ابن تیمیّه در پاسخ به این مسأله می گوید:

«باهم خواندن نمازها به علت گل و لای سخت، وزش باد سرد و سوزناک در شبهای تاریک - هر چند باران نباریده باشد - و مانند آن جایز است و این بهتر از این است که نماز را در منزل بخواند و بلکه ترک جمع که باعث شود جای آن نماز در خانه خوانده شود، بدعت و مخالفت با سنت است؛ زیرا بنا به اتفاق همه مسلمانان، خواندن نمازهای پنجگانه در مساجد به جماعت سنت می باشد و از نمازی که در خانه به فرادا خوانده می شود، بهتر است». (۲)

نظر همه بزرگان، مانند: امام مالک، امام احمد و امام شافعی که جمع دو نماز را جایز می دانند این است که نماز جماعت در مساجد، از نمازهای متفرقه ای که در خانه ها خوانده می شود، بهتر است و الله تعالی اعلم.

در این جا به بررسی روایاتی که در کتب صحاح آمده اند و راجع به جواز جمع در وطن، بدون هیچ عذری می باشند، می پردازیم.

ص: ۳۱

۱- (۱) - الفقه علی المذاهب الاربعه: ۴۸۷/۱، کتاب الصلاه، مباحث الجمع بین الصلاتین.

۲- (۲) - الفتاوی، ابن تیمیّه: ۳۱۴.

ج: تأکید صحاح بر مطلق جواز جمع

۱- سعید بن جبیر، از ابن عباس نقل می کند که: «رسول خدا(علیهما السلام) نماز ظهر و عصر و مغرب و عشاء را بدون این که در سفر باشند، یا عذری پیش آمده باشد، با هم جمع نمودند». (۱)

۲- جابر بن زید، از ابن عباس نقل می کند:

«با رسول خدا(علیهما السلام) هشت رکعت را باهم خواندم». (۲)

۳- با همان سند نقل می کنند:

«رسول خدا نمازهای هفت و هشت رکعتی (مغرب و عشا و ظهر و عصر) را باهم خواندند». (۳)

۴- عبد الله بن شقیق می گوید:

«روزی ابن عباس بعد از نماز عصر به ایراد سخن پرداخت تا آفتاب غروب کرد و ستاره ها در آسمان ظاهر شدند. مردم فریاد نماز، سر دادند. راوی می گوید: مردی از بنی تمیم سراسیمه نزد او رفت و فریاد زد نماز! نماز!.

ابن عباس گفت: وای بر تو! آیا تو سنت را به من می آموزی؟ من خودم رسول خدا(علیهما السلام) را دیدم که نمازهای ظهر و عصر و مغرب و عشا را با هم به جای می آورد.

ص: ۳۲

۱- (۱) - صحیح مسلم: ۱۵۱/۲.

۲- (۲) - مسند ابن حنبل: ۲۲۱/۱، مسند عبدالدین عباس: ح ۱۹۲۱.

۳- (۳) - صحیح مسلم: ۱۵۱/۲.

عبد الله بن شقيق گوید: از پاسخ ابن عباس، دلم آرام نشد، پیش ابوهریره رفتم و این حدیث را از او پرسیدم. ابوهریره سخن ابن عباس را تصدیق کرد». (۱)

و به روایتی، ابن عباس، به آن مرد تمیمی گفت:

«مادرت به عزایت بنشیند! ما در عهد رسول خدا(علیهما السلام) بین دو نماز جمع می کردیم». (۲)

۵ - از ابن عباس نقل است:

«پیامبر در مدینه نماز ظهر و عصر را با هم خواندند. ابو زبیر گفت: از سعید پرسیدم: چرا چنین کرد؟ او در ایام عادی گفت: من همین سؤال را از ابن عباس پرسیدم. او پاسخ داد: أراد أن لا یخرج أحداً من أمته؛ نمی خواست کسی از امت خود را به زحمت بیندازد».

۶ - همچنین به نقل از ابن عباس آمده است:

«پیامبر اکرم(علیه السلام) در مدینه - بدون این که حالت فوق العاده ای باشد - نمازهای ظهر و عصر و مغرب و عشا را با هم خواندند» (۳).

در حدیث ابن معاویه آمده است:

ص: ۳۳

۱- (۱) - صحیح مسلم: ۲، ۱۵۱؛ مسند ابن حنبل: ۲۵۱/۱.

۲- (۲) - صحیح مسلم: ۱۵۳/۲.

۳- (۳) - صحیح مسلم: ۱۵۳/۲.

«از ابن عباس پرسیدند: چرا چنین کرد؟ گفت:

أراد أن لا يخرج أحداً من أمته» (۱).

۷ - از معاذ بن جبل نقل شده است:

«رسول خدا(علیهما السلام) در غزوة تبوک، نماز ظهر و عصر و مغرب و عشا را با هم خواند. پرسیدم: چرا چنین کردند؟ گفت:

أراد أن لا يخرج أحداً من أمته» (۲).

بخاری، در صحیح خود، تعدادی از روایتهایی که جمع بین نمازها را جایز می دانند، در فصلی به نام «تأخیر الظهر و العصر» جمع کرده است.

جابر بن زید، از ابن عباس نقل می کند:

«پیامبر اکرم(علیهما السلام) در مدینه، نمازهای هفت و هشت رکعتی می خواند، ظهر با عصر و مغرب با عشا. ایوب در اعتراض گفت: شاید در شب بارانی بوده است؟ او هم گفت: شاید» (۳).

علامه شرف الدین در باره ذیل این حدیث می گوید:

إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ (۴).

عمرو بن دینار می گوید:

ص: ۳۴

۱- (۱) - همان: ۱۵۲/۲

۲- (۲) - صحیح مسلم: ۱۵۲/۲.

۳- (۳) - صحیح بخاری: ۱۳۷/۱.

۴- (۴) - آل عمران (۳): ۱۱۶.

«از جابر بن زید شنیدم که از ابن عباس روایت می کند: پیامبر (علیه السلام) نمازهای هفت و هشت رکعتی را با هم به جای می آوردند.» (۱)

بخاری، روایت مرسلی را در (باب العشاء و العتمه)، از ابن عمرو و ابی ایوب و ابن عباس نقل می کند که:

«رسول خدا (علیهما السلام) نماز مغرب و عشا را در وقت یکی از نمازها با هم بجا آوردند.» (۲)

در تأیید این خبر، روایتی از ابن مسعود نقل کرده که می گوید: «پیامبر اکرم (علیه السلام) در مدینه نمازهای ظهر و عصر و مغرب و عشا را با هم جمع می کردند. از حضرت سؤال شد: چرا چنین کردید؟ فرمود: برای این که اتمم در حرج و سختی واقع نشود.» (۳)

د: نظر شارحان صحیح مسلم و بخاری

نووی در شرح خود بر صحیح مسلم، تأویل روایات گذشته را که بر مبنای گرایشهای مذهبی صورت گرفته مورد نقد و بررسی قرار می دهد. او می گوید:

ص: ۳۵

۱- (۱) - صحیح بخاری: ۱/۱۴۰.

۲- (۲) - صحیح بخاری: ۱/۱۴۰.

۳- (۳) - معجم کبیر، طبرانی: ۱۰/۲۱۸، ح ۱۰۵۲۵.

«علما راجع به روایات جمع بین دو نماز، گرایشها و تاویلهای مختلفی دارند. بعضی گفته اند: هنگام باران، نمازها را با هم می خوانند و این نظر مشهور برخی از بزرگان پیشین است، اما این تفسیر به دلیل روایت ابن عباس:

«من غیر خوف و لا مطر» ضعیف است.

برخی در تأویل روایت گفته اند: اگر هوا ابری باشد و ظهر را بخواند و بعد از صاف شدن هوا بفهمد وقت نماز عصر داخل شده و آن را بجا آورد، اشکالی ندارد.

نووی می گوید: این قول هم باطل است؛ به خاطر آن که اگر کمترین احتمال برای توجیه نماز ظهر و عصر دارد، هیچ گونه احتمالی برای توجیه نماز مغرب و عشا نیست.

عده دیگری در تأویل روایات جمع گفته اند: نماز ظهر را تا آخر وقت آن به تأخیر اندازد و در آن وقت بخواند. وقتی ظهر را تمام کند، وقت نماز عصر می شود و در آن وقت، عصر را به جای آورد، در نتیجه جمعی از دو نماز ظاهر می شود.

نووی در شرح خود می نویسد: این توجیه ضعیف، یا باطل است؛ چون با ظاهر روایت ناسازگار است و قابل قبول نیست.

و همچنین می افزاید: بر خوردی که ابن عباس به هنگام سخنرانی از خود نشان داد، آشکارا احتمال این تأویل را از بین می برد.

سپس ادامه می دهد: ابن عباس به مردمی که فریاد نماز! نماز! را سر می دادند، اعتنایی نوزید و به حدیث نبوی (علیه السلام) استدلال نمود و تأخیر نماز مغرب خود را تا وقت نماز عشا و جمع هر دو نماز در وقت عشا را به آن حدیث مستند کرد و ابو هریره نیز عمل او را مورد تصدیق قرار داد، همه اینها نشانگر پوچی این تأویل است». (۱)

ابن عبد البر، خطابی و دیگران، در رد این تأویل گفته اند:

«جمع دو نماز اجازه داده شده است. آنان تأویل این که جمع نمازها شکلی و ظاهری باشد را چنین رد نموده اند: به فرض که اجازه صوری باشد، چنین اجازه ای از به جای آوردن هر نماز در وقت مخصوص خود، دشوارتر خواهد شد؛ چون شناخت اول و آخر وقت، برای بسیاری از خواص مشکل است تا چه برسد به توده مردم.

و اضافه کرده اند:

«روشن ترین دلیل بر این که جمع دو نماز اجازه داده شده روایتی است که ابن عباس نقل کرده است:

«أراد أن لا يحرج أحداً من أمته».

همچنین گفته اند:

ص: ۳۷

۱- (۱) - صحیح مسلم بشرح النووی: ۲۱۷/۵، کتاب المسافر باب جواز الجمع بین الصلاتین فی السفر.

«روشن ترین روایت در جواز جمع دو فریضه، عبارت است از ادای هر دو در وقت یکی از آنها، نه در زمان فریضه دیگر؛ بدین صورت که یا نماز دوّم پیش از وقت مخصوصش و همراه با نماز اوّل خوانده شود و یا نماز اوّل، تا وقت مخصوص نماز دوّم به تأخیر انداخته شود.

ایشان اضافه کرده اند:

«این چیزی است که از اطلاق لفظ جمع در سنن به ذهن تبادر می کند و همین مطلب محلّ نزاع است».^(۱)

نووی می نویسد:

«بعضی، روایات جمع بین نمازها را در جایی که عذری مانند بیماری و نظیر آن باشد، معنا و تأویل می کنند و این نظر احمد بن حنبل و قاضی حسین از اصحاب ماست. و خطابی و متولی و رویانی هم این نظر را برگزینند و این همان رأی است که ما در تأویل ظاهر این احادیث، انتخاب کردیم».^(۲)

برخی، تأویل یاد شده را نپذیرفتند. او می گوید:

«گفته شده که دلیل جمع نمازها بروز بیماری است و نووی این قول را تقویت کرده است. این برداشت اشکال دارد؛ چون که اگر پیامبر اکرم (علیه السلام) به خاطر بیماری، دو نماز را جمع کردند، می بایستی

ص: ۳۸

۱- (۱) - ارشاد الساری: ۲۲۲/۲، کتاب مواقیت الصلاة باب تأخیر الصلاة.

۲- (۲) - صحیح مسلم بشرح النووی: ۲۱۸/۵.

تنها بیماران با آن حضرت نماز خوانده باشند، در صورتی که ظاهر احادیث این است که آن حضرت با اصحاب خود نمازها را به جای آوردند و در روایت صحیح ابن عباس به این مطلب تصریح شده است»^(۱).

ه- : شواهد جواز جمع

در مقابل رأی عدم جواز جمع دو نماز در وطن، چندین روایت از جواز جمع به نظر می رسد:

۱- اصحاب صحاح و مسانید، غیر از بخاری، در کتابهای خود فصلی به نام: (الجمع بین الصلاتین) قرار داده اند و در آن، روایتهایی را که درباره جمع نمازها وارد شده بررسی نموده اند و این دلیلی بر جمع به صورت مطلق می باشد. در صورتی که منظور آنها چیز دیگری باشد، بایستی دو فصل جدا گانه تشکیل می دادند؛ یکی جمع نمازها در وطن و فصل دیگر، جمع نمازها در سفر، اما از آن جا که چنین تقسیم نموده اند و همه روایات را با هم در یک فصل آورده اند، همین دلیل بر جواز جمع مطلق است.

و از این که بخاری در صحیح خود، چنین شیوه ای را برگزیده است، تعارضی با دیگران ندارد؛ چون اصحاب صحاح مانند: مسلم،

ص: ۳۹

۱- (۱) - شرح زرقانی بر موطأ مالک: ۲۶۳/۱، باب الجمع بین الصلاتین.

ترمذی، نسائی، احمد بن حنبل و کسانی که بر صحیح مسلم و بخاری شرح نگاشتند، چنین شیوه ای در پیش گرفته اند و بخاری، احادیث یاد شده را در صحیح خود آورده با این تفاوت که آنها را در عنوانهای دیگری نگاشته است. (۱)

۲- مبنای فتوای علمایی که حکم به عدم جواز دادند، بر اساس تأویلهایی است که از روایات می کنند، نه آنچه از ظاهر احادیث به دست می آید.

۳- روایات صحاح تصریح می کنند که علت جواز جمع این است که مبدا کسی از امت در مشقت و سختی واقع شود و این بدان معناست که تشریح و جعل این مسأله به خاطر توسعه و آسان گیری مطلق است و جدا خواندن نمازها سبب سختی بر امت خواهد شد.

افزون بر این، احادیثی که درباره جمع خواندن نماز در سفر آمده به سفر اختصاص ندارد، چون که علت آن به صورت مطلق آمده و ربطی به حالت سفر ندارد. همچنین به باران، و بیماری، گل و لای و یا ترس و وحشت ارتباطی ندارد بلکه نظیر عامی است که در خاص به کار می رود؛ بنابراین، به وسیله آن، تخصیص داده نمی شود بلکه بر همه موارد مشابه جاری است. (۲)

۴- علمایی که جمع دو نماز در وطن را جایز می دانند.

نووی می گوید:

ص: ۴۰

۱- (۱) - شبهای پیشاور: ۳۸.

۲- (۲) - مسائل فقیه، شرف الدین: ۲۲.

«عده ای از پیشوایان مذاهب، جمع نمازها را برای کسانی که به این عمل عادت نکنند، جایز و این نظر ابن سیرین و اشهب از اصحاب مالک است. قفال شاشی کبیر، از اصحاب شافعی، بنابه نقل خطابی، به این مسأله فتوا داده است. همچنین ابو اسحاق مروزی و عده ای از اصحاب حدیث و ابن منذر هم این نظر را برای خود برگزیدند».

نووی می افزاید:

«گفته ابن عباس:

أراد أن لا يجرح أحداً من أُمَّته ، این نظر را تأیید می کند؛ چرا که علتی از قبیل بیماری و مانند آن را اضافه نکرده است و الله اعلم!»!

بعضی از علما مانند زرقانی در شرح بر موطأ و عسقلانی و قسطلانی و کسانی دیگر که بر حدیث جمع بین دو نماز ابن عباس شرحی نگاشته اند، به صراحت این مطلب را بیان کرده اند. (۱)

و: مخالفت مشهور با تصریهای صحاح

در این بخش، به روایتهای صریحی که راجع به مسأله جواز جمع به صورت مطلق در صحاح آمده و با دیدگاه صاحب نظران مشهور مذاهب، مخالف است، اشاره می کنیم:

ص: ۴۱

۱- پیامبر اکرم (علیه السلام) دو نماز را بدون هیچ عذری با هم می خواندند. این حدیث، در صحاح: بخاری (۱)، مسلم (۲)، سنن ابی داوود (۳)، ترمذی (۴)، نسائی (۵)، موطأ (۶)، سنن دارقطنی (۷)، معجم کبیر طبرانی (۸)، کنز العمال (۹)، آمده است. در ضمن، یادآور شده اند که:

«رسول خدا (علیهما السلام) در حالت عذر هم، بین دو نماز را جمع می کردند». (۱۰)

ابن عیّاس هر دو نوع روایات را از پیامبر (علیه السلام) نقل می کند، به این ترتیب، از عمل رسول خدا (علیهما السلام) چنین فهمیده می شود که جمع دو نماز، مطلقاً جایز است.

ص: ۴۲

۱- (۱) - صحیح بخاری: ۱۴۰/۱، باب وقت المغرب.

۲- (۲) - صحیح مسلم بشرح النووی: ۲۱۵/۵، کتاب صلاه المسافر، الجمع بین الصلاتین فی السفر.

۳- (۳) - سنن ابن داود: ۶/۲، کتاب الصلاه، باب الجمع بین الصلاتین، ح ۲۱۴.

۴- (۴) - سنن ترمذی: ۳۵۵/۱.

۵- (۵) - سنن نسائی: ۴۹۱/۱.

۶- (۶) - الموطأ: ۹۱.

۷- (۷) - سنن دارقطنی: ۳۹۵/۱.

۸- (۸) - معجم کبیر: ۲۱۸/۱۰، ح ۱۰۵۲۵.

۹- (۹) - کنز العمال: ۲۴۶/۸.

۱۰- (۱۰) - سنن دارقطنی: ۳۸۹/۱، صحیح مسلم بشرح النووی: ۲۱۸/۵.

وقتی از ابو هریره درباره برداشت ابن عباس سؤال می شود، او نظر ابن عباس را تأیید می کند.

افزون بر این، وقتی ابن عباس، نماز مغرب را بدون عذر در وقتش نخواند و دو نماز مغرب و عشا را در وقت نماز عشا به جای آورد، در برابر اعتراض مرد تمیمی گفت:

«وای بر تو! تو نماز را به من یاد می دهی؟ ما در عهد رسول خدا(علیهما السلام) دو نماز را با هم جمع می کردیم».^(۱)

۲- روایتهای این مسأله به صورت مطلق اند؛ مانند این روایت که می گوید:

«رسول خدا(علیهما السلام) ظهر و عصر و مغرب و عشا را بدون هیچ عذری، جمع می کرد».^(۲)

رسول خدا(علیهما السلام) در مدینه نماز ظهر و عصر را با هم خواندند، بدون این که خوف، یا سفری در کار باشد.

ابو زبیر می گوید: «از سعید پرسیدم: چرا چنین خواندند؟ گفت: من همین سؤال را از ابن عباس پرسیدم، او به من گفت: پیامبر اکرم(علیهما السلام) نمی خواست کسی از امتش در سختی بیفتد».^(۳)

ص: ۴۳

۱- (۱) - صحیح مسلم: ۱۵۳/۲، کتاب الصلاة، الجمع بین الصلاتین فی السفر.

۲- (۲) - صحیح مسلم بشرح النووی: ۲۱۵/۵.

۳- (۳) - همان.

رسول خدا(علیهما السلام) در غزوة تبوک، میان نمازهای ظهر و عصر و مغرب و عشا جمع کرد. راوی می گوید: پرسیدم: چرا چنین کردند؟ گفت: أراد أن لا یحرج أُمَّته». (۱)

در سنن ابی داوود آمده است:

«رسول خدا(علیهما السلام) نمازها را در غیر باران، با هم خواندند» (۲).

در روایتی از موطأ آمده است:

«رسول خدا(علیهما السلام) میان نماز ظهر و عصر و مغرب و عشا جمع کردند، بدون این که خوف، یا سفری در کار باشد».

(۳)

راوی می گوید:

«من هر یک از هشت و هفت رکعتها را با هم پشت سر رسول خدا(علیهما السلام) خواندم». (۴)

چنین صراحتی در روایات، هر گونه تخصیص به «عذر» را نفی می کند.

لکن در مقابل، روایتی را ترمذی از ابو سلمه، یحیی بن خلف بصری، از معتمر بن سلیمان، از پدرش و او از حنش، از عکرمه و عکرمه از ابن عباس نقل می کند که رسول خدا(علیهما السلام) فرمود:

ص: ۴۴

۱- (۱) - صحیح مسلم بشرح النووی: ۲۱۵/۵.

۲- (۲) - سنن ابی داوود: ۶/۲، حدیث ۱۲۱۴.

۳- (۳) - موطأ: ۹۱، ح ۳۳۲.

۴- (۴) - سنن نسائی: ۲۹۰/۱.

«هر کس بدون عذر، بین دو نماز را جمع کند، مرتکب یکی از گناهان کبیره شده است».

ابو عیسی در بررسی رجال این حدیث می گوید:

«حدیث شناسان، حنش را تضعیف کرده اند؛ او همان حسین بن قیس است به کنیه ابو علی رحبی معروف است. احمد بن حنبل و غیره او را ضعیف دانسته اند، بخاری نیز می گوید: احادیث حنش مجهول است و حدیثش نوشته نمی شود».

عقیلی بعد از نقل حدیث: «هر کس بین دو نماز را جمع کند، به درستی مرتکب یکی از گناهان کبیره شده است» می گوید:

«این حدیث، مجهول است و کسی از آن تبعیت نکرده بلکه اصل و ریشه ندارد و روایتی که ابن عباس از پیامبر اکرم (علیهما السلام) نقل کرده مبنی بر این که رسول خدا (علیهما السلام) بین نماز ظهر و عصر را جمع کرد، صحیح است».^(۱) بنا بر این، اطلاقی که در روایات است، تخصیص نمی خورد.

مسئله ای که سبب شده فقهای مذاهب اسلامی در مسئله جمع دو نماز با هم اختلاف پیدا کنند و بر خلاف صریح روایات، فتوا بدهند، به برداشت و فهم آنان از اوقات نماز و تقسیم وقت به مختص و مشترک بر می گردد. طبیعت پایندی به این تقسیم بندی باعث می شود که مسئله چنین مطرح شود:

ص: ۴۵

آیا جمع بین دو نماز در وقت یکی از آنها جایز است؟

مبنای مسأله با تغییر موضوع عوض می شود و شایسته است از اختلاف به طور کلی دست برداشت؛ زیرا طبق دیدگاه اهل بیت (علیهم السلام) وقت برای خواندن دو نماز، مشترک است و فقط از جهت فضیلت، مختص می باشد و وقت مختص به هر یک از دو نماز نداریم؛ چون وقت هر دو را فرا می گیرد، ولی باید یکی از آنها را قبل از دیگری خواند. (۱)

فقههای مذاهب دیگر، از جمع خواندن دو نماز در وقت یکی از آنها منع نموده اند؛ زیرا برای هر یک از نمازها وقت مخصوصی، غیر از وقت دیگری قایل شده اند، پس موضوع مسأله تفاوت پیدا کرد. (۲)

در نتیجه هر یک از دو مذهب شیعه و سنی، سخن از حکم موضوع خاصی می کنند و موضوع مورد اختلاف یکی نیست و اختلاف در جایی معنا دارد که موضوع مورد اختلاف، یکسان باشد.

ز: جمع بین دو نماز از دیدگاه اهل بیت (علیهم السلام)

شاگردان مکتب اهل بیت (علیهم السلام) درباره جواز جمع دو نماز به تعدادی از اخبار و احادیث استدلال کرده اند و چون این مسأله با

ص: ۴۶

۱- (۱) - وسائل الشیعه: ۱۱۶/۳، ح ۴۷۹۵ - ۱؛ خلاف، شیخ طوسی: ۲۵۷/۱.

۲- (۲) - الفقه علی المذاهب الاربعه، کتاب الصلاه، مباحث الجمع بین الصلاتین.

احکام اوقات نماز، ارتباط دارد، لازم دانستیم پیش از آن که متعرض این مسأله شویم، به بررسی احکام وقت نماز بپردازیم.

خداوند می فرماید:

... إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا . (۱)

و در سوره اسراء فرموده است:

أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا . (۲)

مفسران درباره معنای کلمه «دُلُوكِ» اختلاف نموده اند؛ عده ای گفته اند:

«دلوک الشمس»؛ یعنی زوال آفتاب، و این قول ابن عباس، ابن عمر، جابر، ابو عالیه، حسن، شعبی، عطاء، مجاهد و قتاده است. و نمازی که در آیه به آن سفارش شده نماز ظهر است.

مطابق این نظر، از امام باقر و امام صادق (علیهما السلام) روایت داریم، پس این آیه شامل نمازهای پنجگانه می شود؛ دو نماز ظهر و عصر که در وقت «دلوک شمس» خوانده می شود و نماز مغرب و عشا که همزمان با «غسق اللیل»؛ یعنی «نهایت تاریکی شب» به جای آورده می شود و مراد از قُرْآنَ الْفَجْرِ «نماز صبح» است. (۳)

ص: ۴۷

۱- (۱) - نساء (۴): ۱۰۳.

۲- (۲) - اسراء (۱۷): ۷۸.

۳- (۳) - مجمع البیان ۶/۲۸۳، تفسیر آیه ۷۸ از سوره اسراء.

از آیه می توان چنین استدلال کرد که خداوند از دلوک الشمس (زوال خورشید) تا غسق اللیل (نیمه شب) وقت چهار نماز قرار داده است، مشترک نماز ظهر و عصر از زوال تا غروب خورشید و غروب خورشید تا نیمه شب وقت مشترک نماز مغرب و عشا است. و جمله وَقُرْآنَ الْفَجْرِ راجع به نماز صبح است که به طور جداگانه ذکر نموده است؛ بنابر این، آیه درباره وجوب نمازهای پنجگانه و بیان اوقات آنهاست.

مؤید این تفسیر، روایتی است که عیاشی از عبید بن زراره از امام صادق (علیه السلام) درباره این آیه نقل می کند:

« به درستی که خداوند، چهار نماز را واجب نمود که وقت آنها از زوال خورشید تا نیمه شب است. وقت دو تای آنها از هنگام زوال خورشید تا غروب آفتاب است، اما بایستی یکی از آنها را قبل از دیگری خواند. وقت دو نماز دیگر، از اول غروب تا نیمه شب است اما باید یکی را (مغرب) قبل از دیگری (عشا) به جای آورد». (۱)

شیخ طوسی می گوید:

«هنگام زوال خورشید، وقت نماز ظهر داخل می شود و به مقداری که چهار رکعت خوانده شود، وقت مخصوص آن است و پس از خواندن چهار رکعت، وقت مشترک بین دو نماز ظهر و عصر شروع

می شود تا مقداری که سایه هر چیزی به اندازه خودش شود. بعد از این، وقت نماز ظهر تمام می شود و وقت نماز عصر فرا می رسد و اول وقت نماز عصر زمانی است که به اندازه خواندن چهار رکعت نماز ظهر، از زوال خورشید گذشته باشد. و آخرین وقت نماز عصر هنگامی است که سایه هر چیز دو برابر خود شود و اول وقت نماز مغرب بعد از غروب خورشید است و آخر وقت آن، بعد از ناپدید شدن شفق است. (۱)

بعضی از فقهای شیعه فرموده اند:

«اگر خورشید غروب کرد، وقت نماز مغرب و عشاء و اختلافی میان فقها نیست که اول وقت نماز عشاء، بعد از ناپدید شدن شفق است».

شیخ طوسی همچنین در مبسوط می فرماید:

«با هم خواندن نماز ظهر و عصر و نماز مغرب و عشاء چه در سفر باشد یا حضر، هوا بارانی باشد، یا آفتابی با هم به جای آوردن نماز ظهر و عصر در اول ظهر است و اگر در وقت عصر، میان آنها جمع نماید، جایز است» (۲).

در این جا به برخی از روایاتی که بر جواز جمع بین دو نماز به نحو مطلق دلالت می کنند، اشاره می کنیم:

ص: ۴۹

۱- (۱) - خلاف، شیخ طوسی: ۲۵۷/۱.

۲- (۲) - المبسوط: ۱۴۰/۱.

عبد الله بن سنان از امام صادق (علیه السلام) نقل می کند:

«رسول خدا (علیهما السلام) نماز ظهر و عصر و همچنین مغرب و عشا را بدون هیچ علتی، با یک اذان و دو اقامه در غیر سفر با هم خواندند». (۱)

اسحاق بن عمّار از امام صادق (علیه السلام) نقل می کند:

«پیغمبر اکرم (علیه السلام) در یک جا میان نماز ظهر و عصر بدون هیچ سببی جمع نمودند. عمر پرسید: آیا در باره نماز، حکم تازه ای آمده؟ پیامبر (علیهما السلام) فرمود: خیر لکن خواستم که امتم در آسانی و گشایش باشند». (۲)

در روایت عبد الله بن عمر به نقل از رسول خدا (علیهما السلام) آمده است:

«پیامبر اکرم (علیهما السلام) در حالی که در مدینه بود، نمازهای چهار رکعتی را به صورت جمع خواند». (۳)

چکیده بحث

با این توضیح، روشن شد که مسأله «اوقات نماز»، با کمی اختلاف، از مسائل مورد اتفاق میان مذاهب اسلامی است؛ بنابراین، اوقات نمازهای پنجگانه در سه وقت است؛ ظهر و عصر با هم در

ص: ۵۰

۱- (۱) - وسائل الشیعه: ۱۶۰/۳، باب ۳۳، ح ۱.

۲- (۲) - وسائل الشیعه: ۱۶۰/۳، باب ۳۳، ح ۲.

۳- (۳) - وسائل الشیعه: ۱۶۲/۳، باب ۳۳، ح ۸.

یک وقت مشترک هستند. همچنین نمازهای مغرب و عشا در یک وقت مشترک می باشند. فقط نماز صبح، وقت خاصی دارد. و برای هر یک از نمازهای چهار گانه وقت خاصی است که با تفصیل بیان کردیم؛ بنابر این که وقت مشترک داشته باشیم، با هم خواندن نمازهای ظهر و عصر و مغرب و عشا نزد همه مذاهب اسلامی، جایز است و اختلاف آنها در اسباب و عللی است که باعث می شوند میان نمازها جمع کرد. برخی به شرط «سفر»، مقید کرده اند و عده ای، «حضور در عرفه» را شرط قرار داده اند و بعضی «بیماری» و یا «آمدن باران و گل ولای» و یا «عجز و ناتوانی» را شرط دانسته اند.

اما پیروان مکتب اهل بیت (علیهم السلام) با استناد به احادیث صحیح، حکم به جواز جمع دو نماز نموده اند؛ خواه عذری در میان باشد، یا نباشد تا مبادا حرجی پیش آید. نظیر چنین احادیثی در کتابهای حدیثی اهل سنت (صحاح و مسانید) آمده است، ولی آنان این دسته از روایات را مورد تأویل و توجیه قرار داده اند و تاویل روایات را قاعده و اصل برای بیان حکم شرعی دانسته اند، نه آنچه را که از ظاهر روایتهاشان درباره جواز جمع نماز به دست می آید.

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می
نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه
اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

